

Morfologija grčkog glagola kroz povijest:

prikaz glavnih promjena u postklasičnom razdoblju

Jelena Poláček Gajer

Odsjek za klasičnu filologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Rad donosi pregled glavnih promjena koje su nastupile u morfologiji grčkog glagola počevši od helenističke *koine* preko srednjovjekovnog grčkog jezika sve do danas. U uvodu se čitatelja upućuje na najvažniju literaturu o toj tematici, a pruža se i kratak osvrt na diglosiju, tj. paralelnu upotrebu arhaizirajućeg književnog jezika, koja je izvršila značajan utjecaj na tijek povijesnog razvoja grčkog govornog jezika. U nastavku se donosi sažet pregled najznačajnijih izvora. Središnji dio rada sadrži prikaz pojedinih jezičnih promjena i osvrt na njihov odraz u novogrčkom jeziku, a građa je obrađena prema glagolskim kategorijama te potkrijepljena odgovarajućim primjerima. Većina spomenutih promjena provedena je već do kraja rane srednjovjekovne faze grčkog jezika, a njihove začetke najčešće nalazimo već u *koine*.

Ključne riječi: povijest grčkog jezika, morfologija grčkog glagola, helenistički grčki, srednjovjekovni grčki, novogrčki jezik

Uvod

Grčki jezik, jedan od najranije posvjedočenih indoeuropskih jezika, s pisanom tradicijom dugom oko 3500 godina, u čije naslijeđe ubrajamo djela koja su udarila temelj zapadnoj civilizaciji i izvršila neizmjeran utjecaj na oblikovanje europske književnosti i kulture, pruža vrlo rijetku priliku proučavanja razvoja jednog jezika u tako velikom vremenskom rasponu. Ovaj rad u svojem središtu ima postklasično razdoblje, dakle ono od helenističke *koine* sve do danas, a cilj mu je prikazati glavne promjene koje su u tom periodu nastupile u morfologiji grčkog glagola, uz napomenu da će mjestimično – tamo gdje je to potrebno radi dobivanja cjelovite slike – zaći i u područje sintakse. Nadovezuje se na rad Petre Šošarić (2017) objavljen u ovom časopisu, koji prikazuje karakteristike helenističkog grčkog jezika u domeni morfologije, sintakse i leksika. Budući da je tema tog rada mnogo

šira, relativno je malo prostora posvećeno morfologiji glagola. Ona će ovdje biti obrađena u više detalja. Također, iako se spomenuti rad ponegdje osvrće i na razdoblja nakon helenizma, ovdje će tim etapama razvoja grčkog jezika biti posvećeno znatno više prostora. Unatoč tome i ovaj rad u konačnici predstavlja vrlo sažet prikaz ove opširne i složene tematike, no ipak nastoji u glavnim crtama sustavno pokriti sve najvažnije promjene u gotovo svim glagolskim kategorijama.

U jezičnom pogledu najiscrpniji pregled povijesti grčkog jezika u razdobljima u fokusu ovoga rada donosi Horrocks (2010); nešto sažetiji su primjerice onaj Browningov (1983) i Tonnetov (2003). Podatke o helenističkom grčkom nalazimo još i u klasičnim priručnicima kao što su Meillet (1965) i Palmer (1980), dok Holton i Manolessou (2010) daju sažet prikaz razvoja srednjovjekovnog i ranog novogrčkog jezika. Od referentne literature, nezaobilazan priručnik predstavlja nedavno objavljena Cambridgeova gramatika srednjovjekovnog grčkog i ranog novogrčkog jezika.¹

Većina promjena koje su nastupile u grčkom jeziku nakon klasičnog razdoblja dogodile su se još u razdoblju *koine*, jeziku države Aleksandra Makedonskog i njegovih nasljednika, nastalom na temelju atičkog dijalekta uz utjecaj jonskog.² U izvorima *koine* te promjene često nalazimo još uvijek tek sporadično ili u njihovim začecima, a daljnji njihov razvoj nastavlja se i traje više narednih stoljeća. Novi oblici i jezične pojave često se vrlo dugo koriste usporedno sa starima pod snažnim utjecajem arhaičnog učenog jezika, koji je cijelo to vrijeme paralelno u uporabi kao jezik književnosti i visoke kulture, obrazovanja, administracije i liturgije. Ovoj sve većoj odvojenosti učenog jezika od onog koji se govorio u narodu, tzv. diglosiji, temelje su udarili još stari aticisti svojim otporom prema helenističkom grčkom i nastojanjem da se jezik očisti i sačuva u svojem klasičnom obliku. Ta je pojava izrazito obilježila grčki jezik ne samo tog, već i kasnijih razdoblja. Početkom 19. st., kada je stvaranje nezavisne grčke države bilo izgledno, javlja se potreba za definiranjem onog oblika jezika koji bi trebao postati službeni jezik suvremene Grčke. Nedugo zatim tzv. jezično pitanje doseže svoj vrhunac, a nastavlja se i u narednom stoljeću u obliku borbe između dvije glavne struje, tzv. dimotikista, promicatelja uporabe narodnog jezika (δημοτική), te s druge strane zagovornika *katarevuse* (καθαρεύουσα), jezika umjetno „pročišćenog” prema starim uzorima.³

¹ Ovdje možemo spomenuti još i Jannarisovu povijesnu gramatiku od klasičnog razdoblja do kraja 19. stoljeća (Jannaris 1897) te Adradosov pregled povijesti grčkog od početaka do današnjih dana (Adrados 1999). Na dodatnu literaturu o nekim specifičnim pitanjima iz užih područja povijesti grčke glagolske morfologije uputit ćemo u središnjem dijelu ovoga rada prilikom prikaza pojedinih jezičnih pojava.

² Više o povijesnim uvjetima nastanka *koine* v. u Horrocks 2010: 79–81.

³ *Katarevusa* je službeni jezik u Grčkoj sve do 1976. g. kada tu ulogu preuzima standardni novogrčki jezik (νεοελληνική ili κοινή νεοελληνική γλώσσα). Iako se potonji temelji prije svega na narodnom jeziku, ipak sadrži i određene elemente naslijeđene iz učene tradicije, osobito u službenom i novinarskom stilu. Za jezično pitanje u modernoj Grčkoj v. Mackridge 2009.

Razdoblja grčkog jezika

Vremensko određivanje morfoloških promjena u grčkom jeziku samo je okvirno s obzirom na činjenicu da se niti jedna od njih nije dogodila u nekom određenom trenutku, već se, kao što je već rečeno, radi o procesima koji su najčešće počeli u razdoblju *koine* te trajali više stoljeća. Pri navođenju, dakle, približnog vremena nastanka jezičnih pojava služit ćemo se sljedećim terminima za pojedine etape grčkog jezika:⁴

1. Grčka *koine*:
 - a. helenističkog razdoblja (4–1. st. pr. Kr.)
 - b. rimskog razdoblja (1–5. st.)
2. Rani srednjovjekovni grčki (6–11. st.)
3. Kasni srednjovjekovni grčki (12–15. st.)
4. Rani novogrčki (16–17. st.)

Izvori

Za proučavanje jezičnih promjena u spomenutim razdobljima relevantni su samo oni izvori⁵ u kojima je, u većoj ili manjoj mjeri, posvjedočen pučki, tj. govorni grčki jezik, za razliku od učenog arhaizirajućeg jezika visoke književnosti, koji je kroz stoljeća nastojao što vjernije sačuvati stari jezik pisaca klasičnog razdoblja.

Budući da nemamo zvučne zapise govornog jezika, za spoznaje o njemu ovisni smo isključivo o pisanim izvorima. Od njih čak i oni pisani najnižim, vernakularnim stilom sadrže primjese učenog jezika pa je potrebno razlučiti koji su njihovi elementi odraz pravog stanja pučkog jezika toga doba, a što posljedica utjecaja učene tradicije. Postavlja se i pitanje mogućih naknadnih jezičnih intervencija prepisivača rukopisa, koji su živjeli stoljeće ili dva kasnije od vremena kad je djelo nastalo. Naime, nisu imali standardan jezik prema kojem bi se mogli ravnati, a k tome se tekstovima pisanim na narodnom jeziku nerijetko pristupalo manje pažljivo nego onima antičkih pisaca, odnosno manje nastojalo da se što bolje sačuva originalna verzija. Kao posljedicu toga često imamo mnogo dosta različitih varijanti ovakvih književnih djela (Holton i Manolessou 2010: 543).

Najvažniji izvori za grčku *koine* književna su djela nekih autora pisana jezikom s helenističkim obilježjima, poput onih Polibija, Epikteta, Diodora Sicilskog, Haritona, Marka Aurelija i dr. Dragocjene informacije pružaju *Septuaginta* i *Novi zavjet*, koji osobito dobro odražava govorni jezik svog vremena, te neki drugi

⁴ I granice pojedinih razdoblja vrlo su okvirne, a određene su oslanjajući se najviše na kronološku podjelu koju donose Holton i Manolessou (2010: 540–541) i Browning (1983).

⁵ Ovaj sažet pregled izvora prikazan je prema Šošćarić 2016: 172–174 i Browning 1983: 22–23 za helenistički grčki; za kasnija razdoblja prema Browning 1983: 55–56, 73–75, 90–93 i Holton i Manolessou 2010: 542–544. Za opširniji prikaz izvora v. navedeno i Horrocks 2010 (*passim*).

kršćanski spisi. Nadalje, vrlo važan izvor predstavljaju neknjiževni dokumenti sačuvani na papirusima iz Egipta, a vrijedne su nam i opaske gramatičara poput aticista Frinija, koji u svojem djelu *Izbor atičkih glagola i imenica* (Ἐκλογὴ Ἀττικῶν ῥημάτων καὶ ὀνομάτων) daje upute kako valja, odnosno ne valja govoriti. Izvorima za ovo razdoblje možemo pridodati i natpise, premda su zbog svoje kratkoće prvenstveno izvor za fonološke promjene (Šoštarić 2016: 174).

U ranom srednjovjekovnom razdoblju grčkog jezika, nakon arapskih osvajanja i dolaska Slavena, uslijedilo je „mračno razdoblje”, te su izvori za proučavanje povijesti jezika u sljedećih nekoliko stoljeća relativno malobrojni. To su uglavnom razne kronike poput one Ivana Malale (6. st.) ili Teofana Ispovjednika (9. st.) i neki hagiografski spisi, primjerice *Duhovna livada* (Λειμωνάριον, lat. *Pratum Spirituale*) Ivana Mosha (6/7. st.). O pučkom jeziku svjedoče i tzv. aklamacije, kratke pohvalne ili podrugljive pjesme upućene caru, sačuvane u djelima nekih bizantskih povjesničara. Značajna su i književna djela svjesno pisana jednostavnijim stilom, npr. *O ceremonijama* (Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, lat. *De ceremoniis*) i *O upravljanju Carstvom* (Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν, lat. *De administrando imperio*) Konstantina VII. Porfirogeneta iz 10. st. ili Kekaumenov *Strategikon* (Στρατηγικὸν τοῦ Κεκαυμένου) iz 11. st. Podatke o govornom jeziku ovoga razdoblja pružaju i protobugarski natpisi (9. st.), od kojih je većina sastavljena na grčkom jeziku.

U kasnom srednjovjekovnom razdoblju u većoj se mjeri javlja pjesništvo na narodnom jeziku. Ovamo ubrajamo ep *Digenis Akritas* (Διγενῆς Ἀκρίτας), nastao vjerojatno u 11. st., vernakularne pjesme Teodora Prodroma i Mihaela Glike iz 12. st., zatim ljubavne romane u stihu poput *Kalimaha i Hrizoroje* (Καλλιμαχος καὶ Χρυσορρόη) i mnoge druge. Posebice valja istaknuti i *Morejsku kroniku* (Τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως) iz 14. st., u kojoj se opisuje francusko osvajanje i vladavina Peloponezom u razdoblju nakon križarskog zauzeća Carigrada. Ona predstavlja iznimno važan izvor između ostalog i zbog toga što je vrlo slobodna od utjecaja učenog jezika.

U narednom razdoblju dragocjene podatke pružaju prve gramatike s opisom suvremenog jezika, poput one Sofianosove iz 16. st. Također, raspoložemo pozamašnom količinom neknjiževnih dokumenata, većinom iz krajeva pod mletačkom vlašću (Kreta, jonski otoci, Kikladi). Javljaju se i neki prijevodi sa starogrčkog, npr. *Ilijade* i *Boja žaba i miševa*. Vrijeme je to i velikog procvata književnosti na Kreti, gdje u 17. st. nastaju neka od najvažnijih djela rane novogrčke književnosti, roman u stihovima *Erotokritos* Vikentiosa Kornarosa i tragedija *Erofilii* Georgiosa Hortacisa.⁶

⁶ Za pregled rane novogrčke književnosti v. Vitti 2001.

Jezične promjene kroz povijest

1. Nestanak duala, medija i optativa

Jedno od tipičnih obilježja helenističkog grčkog jezika jest nestajanje nekih gramatičkih kategorija, kako u imenskom (dativ) tako i u glagolskom sustavu (dual, medij, optativ). Dual, još u regularnoj upotrebi primjerice kod Aristofana, Platona ili na antičkim natpisima 5. st. pr. Kr., u razdoblju helenističke *koine* gotovo u potpunosti nestaje, dok ga u jonskom i nekim drugim dijalektima već odavno nema (Meillet 1965: 288, Horrocks 2010: 73). U istom razdoblju primjećujemo i nestanak medija u morfološkom smislu: medijalni oblici futura zamjenjuju se aktivnima (ἀκούσω umj. ἀκούσομαι), a umjesto medijalnog aorista sve češće stoji pasivni (npr. ἀπεκριθην umj. ἀπεκρινάμην) (Browning 1983: 29, Horrocks 2010: 103).

Helenističku *koine* obilježio je i pad učestalosti optativa. To postepeno iščezavanje zorno prikazuje Meillet (1965: 290–291) donoseći sljedeće podatke o njegovoj zastupljenosti u kasnom klasičnom i helenističkom razdoblju: na sto stranica teksta kod Ksenofonta ga nalazimo 330 puta, Platon ga koristi 250, Strabon 76, Filon 66, Polibije 37, a Diodor Sicilski 13 puta. U *Novom zavjetu*⁷ veliku većinu svih optativa u glavnim rečenicama⁸ čine željni optativi i to najčešće oni u ustaljenoj frazi μη γένοιτο (dosl. „ne dogodilo se”, često se prevodi „nipošto”). Ovaj okamenjeni izraz, kao i Θεός φυλάξοι („Bože sačuvaj”) jedini su njegovi tragovi u novogrčkom (Browning 1983: 36, Bianconi i Magni 2023: 49). Tamo gdje bi prema klasičnim pravilima trebao stajati u zavisnim rečenicama optativ, u *koine* ga sve više potiskuju konjunktiv i indikativ, a u potencijalnom ga značenju nadomještaju drugi glagoli i izrazi za mogućnost poput δύνανται ili ἔστι (Horrocks 2010: 102–103, 117). Smatra se da je izašao iz uporabe negdje početkom naše ere, nakon čega opstaje samo u nekim ustaljenim izrazima poput onih gore navedenih (Meillet 1965: 290, Palmer 1980: 187).

2. Konjunktiv i imperativ

U razdoblju helenističke i rimske *koine* neke od najkorjenitijih promjena dogodile su se na polju fonologije.⁹ Te su promjene često ne samo prethodile, već bile i uzrok onim morfološkim. Upravo to vidljivo je u slučaju konjunktiva, koji se u izgovoru izjednačuje s indikativom prezenta, odnosno futurom, zbog gubitka razlikovanja kvantitete vokala te itacizma (Horrocks 2010: 129).¹⁰ Premda se indikativ i konjunktiv i dalje razlikuju iz konteksta (Browning 1983: 31), s

⁷ Za jezik *Novog zavjeta* v. Blass i Debrunner 1990. Temu optativa u *Novom zavjetu* detaljno obrađuju Bianconi i Magni (2023).

⁸ Browning (1983: 35) navodi broj od ukupno 41 takvih optativa upozoravajući da je on približan s obzirom na postojanje različitih varijanti teksta.

⁹ Prikaz fonologije grčke *koine* rimskog razdoblja i pregled najvažnije literature o toj temi donosi Šoštarić (2016).

¹⁰ Npr. izgovor oblika γράφεις i γράφης postaje [grafis], a γράφομεν i γράψομεν [grapsomen], bez razlike u duljini.

vremenom se ipak javlja potreba da se potonji dodatno obilježi te se ispred njega stavlja *ίνα*, koje kasnije prelazi u *vá*.¹¹ Takav se konjunktiv u srednjovjekovnoj fazi grčkog jezika počinje javljati i u glavnim rečenicama (Horrocks 2010: 129). U novogrčkom, kod glagola kod kojih bismo očekivali nadopunu u infinitivu, dolazi upravo konjunktiv uz spomenutu česticu, npr: *θέλω να γράψω* dosl. „želim da napišem”, tj. „želim napisati”.

U imperativu nastavak *-ε* u razdoblju *koine* analogijom prelazi i na 2. lice jednine imperativa aorista umjesto klasičnog *-ov*¹² (Browning 1983: 31–32), te u prvim stoljećima naše ere nalazimo oblike poput *πέμψε* ili *κόμισε*. Postoji i tendencija da se potisne nastavak *-θι* u atematskom aoristu: *διάβα* umj. *διάβηθι* (Palmer 1980: 187–188). Kasnije dolazi do nestanka oblika za 3. lice, koje se u srednjovjekovnom grčkom izriče pomoću čestice *ας* (< *ἄφες*) s konjunktivom (Holton i Manolessou 2010: 553). Rezultati ovih promjena vidljivi su i u novogrčkom: sačuvani su oblici samo za drugo lice, a treće se izriče perifrastično; također, razlikuju se imperativi tvoreni od nesvršene i svršene osnove, a nastavci u oba su jednaki (npr. *γράφε* „piši” i *γράψε* „napiši”):

3. Infinitiv

Infinitivni nastavak *-ειν* u *koine* se analogijom polako proširio i na infinitiv aorista uz gubitak završnog *-ν*, npr. *πέμψει* umj. *πέμψαι* (Palmer 1980: 188). U istom razdoblju počinje i sužavanje njegove uporabe, pa tako infinitiv ovisan o glagolima govorenja, mišljenja i sl. potiskuju rečenice s *ὅτι* i *ὥς*, a uz glagole želje i htijenja umjesto infinitiva sve više nalazimo konjunktiv uz *ίνα*: *θέλω ίνα δῶς μοι ... τήν κεφαλήν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ* („Želim da mi daš ... glavu Ivana Krstitelja.” NZ, Mk VI, 25).¹³

Proces potiskivanja infinitiva¹⁴ bio je dugotrajan te je završen negdje do kraja kasnog srednjovjekovnog razdoblja grčkog jezika (Horrocks 2010: 297). Ipak, Holton i Manolessou (2010: 549–550) ističu kako ga je i u tom razdoblju još uvijek moguće susresti kao nadopunu glagolima sa značenjem željeti, moći, početi, prestati i sl. te navode primjer iz epa *Digenis Akritas*: *οὐκ ἠμποροῦν τήν εὔρειν [sic]* („ne mogu je pronaći”, *Dig. Akr.* E 124).¹⁵

Infinitiv je do modernog doba preživio samo u pontskom i južnoitalskom dijalektu (Holton i Manolessou 2010: 549). U standardnom novogrčkom jeziku imamo tek neke njegove tragove: sačuvan je u nekoliko imenica nastalih od supstantiviranog infinitiva, npr. *το φίλι* „poljubac” < *το φιλεῖ(ν)* (Horrocks 2010:

¹¹ Dolazi do pomaka naglaska i afereze početnog vokala: *ίνα* > *ίvá* > *vá* (Trypanis 1960).

¹² Stari nastavak sačuvan je u pontskom i južnoitalskom dijalektu (Horrocks 2010: 391).

¹³ Primjer preuzet iz Tonnet 2003: 61.

¹⁴ Više o zamjenama za infinitiv u srednjovjekovnom grčkom v. u Joseph 1983 i 1990. Pitanjima sintakse infinitiva u postklasičnom razdoblju bavi se i J. Kavčič (npr. u Kavčič 2016 i drugdje).

¹⁵ Verzija iz rukopisa sačuvanog u knjižnici samostana El Escorial.

297). Nalazi se i u perifrastičnim oblicima nekih vremena, o čemu će više govora biti kasnije (dio 7.).

4. Particip

Vrlo snažna i višestrana uloga koju je particip imao u klasičnom grčkom, u narednim razdobljima slabi, što u morfološkom što u sintaktičkom smislu.¹⁶ U kasnoj *koine* i ranom srednjovjekovnom razdoblju, kako počinju nestajati stari futur i perfekt (o čemu će biti riječi u nastavku) tako se povlače i participi tvoreni od tih osnova. Particip se koristi uglavnom adverbijalno, a primjećuje se određena zbunjenost po pitanju nastavaka aktivnog participa. Stoga često nailazimo na neslaganja u rodu, broju i padežu poput onih u sljedećim primjerima: ἡ ψυχὴ βοᾷ λέγοντα (umj. λέγουσα) „duša više govoreći” i το παιδίον ζῶντα (umj. ζῶν) „dijete živo” (Browning 1983: 64).¹⁷

S vremenom nastaje univerzalan nesklonjiv oblik na -οντα (većinom -οντας od 15. st. nadalje), koji ima značenje glagolskog priloga (CGMEMG: 1696).¹⁸ U *Morejskoj kronici* vlada zbrka po pitanju nastavaka aktivnog participa (Browning 1983: 79), ali još uvijek se upotrebljava i onaj tvoren od aoristne osnove za izražavanje svršenog vida, tj. prijevremenosti radnje: ἀκούσοντά το οἱ ἄρχοντες [...] μεγάλως τὸ ἀνεχάρησαν („čuvši to ... gospoda se vrlo obradovaše”, *Morejska kronika* H 351).¹⁹ Negdje u 16. ili 17. st. svršeni se particip prestaje upotrebljavati te je danas sačuvan samo onaj tvoren od prezentske osnove, npr. τρέχοντας „trčeći” (Holton i Manollesou 2010: 548).

Pored ovog nesklonjivog oblika danas je u široj uporabi još i particip perfekta pasivnog (γραμμένος „napisan”), koji je postojano odolijevao promjenama te je zastupljen u svim fazama grčkog jezika koje ovdje promatramo. Reduplikacija se kod potonjeg u novogrčkom većinom izgubila, sačuvana je samo u nekim oblicima koji se uglavnom koriste u formalnom stilu (npr. διακεκριμένος „istaknut” od gl. διακρίνω).²⁰

5. Futur

Oblici klasičnog futura preživjeli su u govornom jeziku *koine*, ali postoji tendencija da ih se zamijeni drugim oblicima i perifrazama. Pored toga što se futur u većini lica fonološki poistovjetio s konjunktivom aorista, uzrok njegovog

¹⁶ Za razvoj participa v. Mirambel 1961 i Manollesou 2005.

¹⁷ Ovi primjeri koje navodi Browning uzeti su iz djela *Apocalypsis Mariae Virginis i Vita Epiphanii*.

¹⁸ Završetak participa aorista analogijom prema prezentskom obliku iz -σάντα prelazi u -σοντα(ς).

¹⁹ Primjer preuzet iz CGMEMG: 1916. Postoje dvije glavne verzije grčkog teksta *Morejske kronike* (rukopisi *Havniensis* 57 i *Parisinus graecus* 2898).

²⁰ Ostali novogrčki participi naslijeđeni su iz učenog jezika i rjeđe se koriste. To su ptcp. prez. akt. na -ων, -ουσα, -ον, npr. ο ισχύων νόμος „važeći zakon”, ptcp. aor. pas. na -εις, -είσα, -έν, npr. η αναβληθείσα διάλεξη „odgođeno predavanje” i dr. Neki su aktivni participi postali imenice, npr. η πρωτεύουσα „glavni grad”, το μέλλον „budućnost” i dr. (Ανδριώτης 1995: 129). Više u Holton *et al.* 1997: 235–237.

postepenog nestajanja leži i u činjenici da nije imao mogućnost razlikovati svršeni i nesvršeni vid (Browning 1983: 31). Zbog toga se sve više nadomješta perifrazama koje su tu mogućnost imale.

U kasnoj *koine* za izražavanje buduće radnje umjesto futura upotrebljavaju se prije svega indikativ prezenta i konjunktiv aorista. Browning (1983: 35) donosi primjer iz *Duhovne livade* Ivana Mosha, gdje se u istoj rečenici u takvom značenju javljaju oba navedena oblika: κοιμηθῶ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ λέοντος καὶ τρώγει με („leći ću lavu na put pa će me pojesti”, Ioh. Mosch. *Prat. Spirit.* 2960c). U istom razdoblju futur zamjenjuju i razne perifraze (Browning 1983: 33–35) od kojih ἔχω s infinitivom postaje dominantna u narednim stoljećima dok je u kasnom srednjovjekovnom grčkom daleko najčešća θέλω s infinitivom (Holton i Manolessou 2010: 550–551), npr.: ἀλλ’ ἡμεῖς ἑτέροις ἔχομεν ἀκολουθεῖν („ali mi ćemo pratiti druge”, Const. Porph. *De cer.* II, 427.13);²¹ ὡς πότε θέλω κυνηγᾶν („dokle ću loviti”, *Dig. Akr.* E 744).²²

O tome kako je tekao te kojim je točno faktorima bio uvjetovan daljnji razvojni put futura do oblika kakav imamo u novogrčkom, ne postoji jednoglasno mišljenje. U novije vrijeme tom se temom najdetaljnije pozabavio T. Markopoulos te ponudio svoju teoriju o spomenutoj problematici.²³ Novogrčki oblik za futur, koji za razliku od klasičnog pravi distinkciju između svršenog i nesvršenog vida (θα γράφω „pisat ću” i θα γράψω „napisat ću”), prvi je put posvjedočen u 16. st. Čestica θά nastala je asimilacijom θεέ, skraćenog oblika glagola θέλω, s νά (< ἵνα). Razvoj futura u ovoj posljednjoj fazi možemo prikazati ovako: θέλω (ἴ)να + konj. > θεῖ/θα νά + konj. > θά + konj. (Holton i Manolessou 2010: 551).

6. Prošla vremena

6. 1. Rane promjene u nastavcima aorista

U helenističkoj *koine* nastavci slabog aorista sve više potiskuju one jakog, te primjerice u 1. st. n. e. susrećemo oblike poput εἶδαμεν umj. εἶδομεν ili ἐξήλθατε umj. ἐξήλθετε (Tonnet 2003: 61). Oni su bili već uobičajeni u klasičnom jonskom, a djelomično prisutni i u atičkom (npr. εἶπα, εἶπας umj. εἶπον, εἶπες)²⁴, no u *koine* postaju zastupljeni u sve većoj mjeri (Browning 1983: 29, Horrocks 2010: 110). U oblicima poput ἔγραψες i ἔγραφας (umj. ἔγραψας i ἔγραφον) vidljiv je međusobni utjecaj imperfekta i aorista u nastavcima (Browning 1983: 29). Nadalje, završetak -σαν, koji već odavno postoji kod atematskih glagola (npr. ἔδοσαν), širi se i na 3. lice množine imperfekta jakog aorista. Tako na papirusima

²¹ Primjer preuzet iz CGMEMG: 1778.

²² Primjer preuzet iz CGMEMG: 1782.

²³ Markopoulos (2009) ističe važnost utjecaja vanjskih faktora poput kontakta s drugim jezicima (o ovom slučaju romanskim) i bilingvalnosti. U svojoj knjizi promatra upotrebu konstrukcija s glagolima μέλλω, ἔχω i (ἐ)θέλω u svim etapama grčkog jezika od 5. st. pr. Kr. nadalje.

²⁴ Šošarić (2017: 62) donosi nekoliko primjera kod Homera, Eshila i Ksenofonta.

iz Ptolemejskog razdoblja, u *Septuaginti* i na dijalektalnim natpisima iz 2. st. pr. Kr. imamo posvjedočene oblike poput ἐλαμβάνοσαν, ἤλθοσαν, κατωικοῦσαν i dr. (Meillet 1965: 299). Iako ta inovacija nije prevladala u narednim stoljećima, dotični je završetak ponovno zaživio u kasnom srednjovjekovnom grčkom, gdje se javlja u 3. licu množine imperfekta glagola nastalih od starih *verba contracta*. U ranom novogrčkom jeziku formant -ουσ- analogijom se širi na cijelu paradigmu, te danas u ovoj kategoriji glagola imamo oblike imperfekta γελοῦσα, γελοῦσες, γελοῦσε itd. (Horrocks 2010: 314–315).

6. 2. Stapanje perfekta i aorista

Još jedna u nizu promjena koje su nastupile u helenističkom grčkom jeziku te dovele do restrukturiranja glagolskog sustava jest stapanje starog perfekta i aorista, najprije poistovjećivanjem u značenju, a onda i na razini morfologije. Začeci ovog procesa vidljivi su već kod Menandra (Horrocks 2010: 102). Klasični grčki perfekt polako nestaje, a njegovo značenje nastavljaju izražavati razni perifrastični oblici, o čemu će biti govora kasnije.²⁵ U *koine* rimskog razdoblja nalazimo neke miješane oblike, koji u sebi sadrže različite elemente ovih dvaju vremena, npr. ἐπλήρωκα umj. πεπλήρωκα, πεπλήρωσα umj. ἐπλήρωσα. Oni perfekti koji se u ovom razdoblju još ponekad i jave u svojem klasičnom obliku, u načelu se koriste u značenju istovjetnom aoristu (Horrocks 2010: 176–177). O stapanju perfekta i aorista svjedoči i činjenica da u perfektu u prvim stoljećima naše ere umjesto -ασι nalazimo aoristno -αν i obratno (Browning 1983: 30, Palmer 1980: 186).

Klasični završetak perfekta -κα u ranom srednjovjekovnom razdoblju širi se u aktivni aorist mnogih glagola: εὔρηκα kao aorist umj. εὔρον (ngrč. βρήκα), ἔβηκα umj. ἔβην (ngrč. μπήκα, ανέβηκα) (Horrocks 2010: 302). Ovaj završetak u narednoj etapi grčkog jezika ulazi i u pasivni aorist, koji se potom u nastavcima izjednačuje s aktivnim (Horrocks 2010: 303, Holton i Manolessou 2010: 556). Navedene su se promjene izrazito odrazile na tvorbu novogrčkog aorista, ali u službenom su stilu u upotrebi i neki stari oblici, naknadno uvedeni iz učenog jezika poput aktivnog aorista συνέβη „dogodilo se” ili pasivnog aorista συνελήφθησαν „bili su uhapšeni”.

6. 3. Ujednačavanje nastavaka prošlih vremena

Neki od procesa spomenutih u prethodnim odlomcima u ranom su srednjovjekovnom grčkom naposljetku doveli do uspostave niza potpuno istih nastavaka u aktivnom imperfektu i aoristu, kao što je prikazano u tablici (Horrocks 2010: 144, 318). U nastavcima je vidljiv najsnažniji utjecaj slabog aorista iako sadrže određene elemente starogrčkog perfekta i jakog tematskog aorista. U drugom i trećem licu množine dugo postoji paralelna uporaba više različitih varijanti nastavaka. U novogrčkom su na koncu prevladali oni naslijeđeni iz aorista, -ατε i -αν(ε), a oni drugi sačuvani su u nekim dijalektima (Horrocks 2010: 318).

²⁵ Temu grčkog perfekta u postklasičnom razdoblju obrađuju Chantraine (1927) i Mihevc (1959).

	Klasični grčki	Srednjovjekovni grčki	Novogrčki
impf.	1. ἔγραφον 2. ἔγραφες 3. ἔγραφε(v) 1. ἐγράφομεν 2. ἐγράφετε 3. ἔγραφον	1. ἔγραφα 2. ἔγραφες 3. ἔγραφε 1. ἐγράφαμε(v) 2. ἐγράφατε / ἐγράφετε 3. ἔγραφαν i ἐγράφανε / ἐγράφασι	1. ἔγραφα 2. ἔγραφες 3. ἔγραφε 1. γράφαμε 2. γράφατε 3. ἔγραφαν i γράφανε
aor.	1. ἔγραψα 2. ἔγραψας 3. ἔγραψε(v) 1. ἐγράψαμεν 2. ἐγράψατε 3. ἔγραψαν	1. ἔγραψα 2. ἔγραψες 3. ἔγραψε 1. ἐγράψαμε(v) 2. ἐγράψατε / ἐγράψετε 3. ἔγραψαν i ἐγράψανε / ἐγράψασι	1. ἔγραψα 2. ἔγραψες 3. ἔγραψε 1. γράψαμε 2. γράψατε 3. ἔγραψαν i γράψανε

6. 4. Augment

U ranom srednjovjekovnom grčkom temporalni i unutarnji augment sve se više gube, a kod glagola složenih s prefiksom augment često stoji na samom početku riječi. U tom i narednom razdoblju tako nalazimo oblike poput ἐπεριπάτησαν (Andriώτης 1995: 78) ili ἐπαραδώκασιν (Horrocks 2010: 319). U novogrčkom jeziku silabički augment u pravilu dolazi samo kad je naglašen (aor. akt. 1. l. jd. ἔγραψα, ali 1. l. mn. γράψαμε). Iznimke su aoristi poput πήρα ili βρήκα (a ne ἔπηρα, ἔβρηκα) i oblici preuzeti iz učenog jezika, npr. pasivni aorist glagola στέλνω (< στέλλω), koji augment pak zadržava u svim licima: εστάλην, εστάλης, εστάλη itd. Temporalni augment sačuvan je u nekolicini glagola poput ἤθελα, εἶχα i dr.²⁶

7. Perifraze za perfekt i pluskvamperfekt

Dok se, kao što je gore prikazano, klasični grčki perfekt u razdoblju *koine* postepeno sve više poistovjećuje i stapa s aoristom, njegovo staro značenje počinju preuzimati različite perifraze. Određeni perifrastični oblici postoje već i u klasičnom jeziku, no u helenističkom grčkom oni polako zamjenjuju i sve oblike indikativa perfekta te postaju vrlo uobičajeni.²⁷ Glavne perifraze za perfekt u *koine* i ranom srednjovjekovnom razdoblju su sljedeće:²⁸

²⁶ Unutarnji u novogrčkom dolazi samo kod glagola iz učenog jezika složenih s nekim od starogrčkih prefiksa, no oni iz narodnog jezika ga ne primaju: κατέλαβα < καταλαμβάνω „zauzمام”, ali κατάλαβα < καταλαβαίνω „razumijem”.

²⁷ U najnovije vrijeme razvojem grčkih perifraza za perfekt, osobito sa stanovišta sintakse, bavi se Klaas Bentein (2016).

²⁸ Prema Browning 1983: 33, 64 te Holton i Manolessou 2010: 552. U potonjem se navodi nekoliko primjera posvjedočenih u ranom srednjovjekovnom razdoblju grčkog jezika.

1. εἰμί + ptcp. perf. ili aor. akt. (najviše za plpf., s ἦν)
2. ἔχω + ptcp. aor. akt.
3. εἰμί + ptcp. perf. pas.
4. ἔχω + ptcp. perf. pas.

Ova posljednja relativno je rijetka u *koine* i srednjovjekovnom grčkom. Široko zastupljena postaje tek u ranom novogrčkom jeziku, a opstala je i do danas kao alternativni, ali rjeđe korišteni oblik perfekta, odnosno pluskvamperfekta (ἔχω/εἶχα γραμμένο).

U kasnom srednjovjekovnom grčkom dolazi do zanimljiva obrata: kao što je već rečeno, tada umjesto ἔχω s infinitivom dominantne perifraze za futur postaju one uz glagol θέλω. Oblik s glagolom ἔχω sve manje se osjeća kao izraz buduće radnje. S druge strane, oblik εἶχα s infinitivom već se neko vrijeme upotrebljavao u značenju kondicionala za prošlost: εἶχον δὲ καὶ τὰς ἡμῶν ναῦς καῦσαι οἱ βάρβαροι, εἰ μὴ νῦξ ἐπῆλθε („barbari bi bili spalili i naše lađe da nije pala noć“, Ioh. Mal. *Chron.* 128.5). Ta se perifraza iz irealnih apodoza postepeno proširila i na protaze te se s vremenom poistovjetila s pluskvamperfektom, koji se inače ondje očekivao u takvom kontekstu. Kasnije se javlja i samostalno te je u pravom značenju pluskvamperfekta ovaj oblik prvi put posvjedočen negdje u 13. st. Čest je u kasnim srednjovjekovnim tekstovima: καὶ οὐκ ἀπῆλθεν μετ’ αὐτοὺς καθὼς τοὺς εἶχε ὁμόσει („i nije otišao s njima, kako im se bijaše zakleo“, *Morejska kronika* P 81).²⁹ Oblik za perfekt analogan ovome za pluskvamperfekt (ἔχω γράψει)³⁰ javlja se mnogo kasnije, a ustalio se tek negdje u 17. st. (Horrocks 2010: 300–301, Browning 1983: 94).

8. Glagol „biti“

Glagol εἰμί bio je, zbog svoje iznimno učestale uporabe, razmjerno otporan na inovacije. No i on ipak postepeno podliježe određenim promjenama, a njihovi začeci vidljivi su još u *koine* helenističkog razdoblja: najprije se u imperfektu u prvom licu jednine počinje upotrebljavati oblik s mediopasivnim nastavkom (ἦμην) kako bi ga se razlikovalo od trećeg lica množine (ἦν) (Horrocks 2010: 154). U prvim stoljećima nove ere ovaj i analogni oblici za neka druga lica (npr. ἦμεθα u *Novom zavjetu*) vrlo se šire te postaju i predmetom Friniovih prijekora. Nalazimo ih i u poznatoj izjavi Aleksandra Velikog, zabilježenoj u Plutarhovim *Usporednim životopisima*: εἰ μὴ Ἀλέξανδρος ἦμην, Διογένης ἂν ἦμην („Da nisam Aleksandar, bio bih Diogen“, Plut. *Vit. Alex.* XIV, 3) (Tonnet 2003: 60–61). Kasnije su se mediopasivni nastavci postepeno proširili i na većinu lica prezenta, pa u ranom srednjovjekovnom razdoblju nalazimo sljedeću paradigmatu: εἶμαι, εἶσαι, ἔνι, εἶμεθα, εἶσθε, ἔνι. Dodatnim ujednačavanjem naposljetku nastaju novogrčki

²⁹ Ovaj odlomak prikazan je prema Holton i Manolesou 2010: 552–553, odakle su preuzeti i primjeri.

³⁰ Oblik γράψει porijeklom je infinitiv koji je izgubio završno -v.

oblici είμαι, είσαι, είναι, είμαστε, είσαστε/είστε, είναι. (Horrocks 2010: 154 i 303–304; Browning 1983: 30–31, 66; Meillet 1965: 296–297).

9. Atematski glagoli na -μι

U helenističkom grčkom širi se tendencija da se atematske glagole preoblikuje u tematske: ona je zbog utjecaja jonskog primjetna već i u nekih klasičnih pisaca. Kod Menandra tako nalazimo oblike poput δεικνύω³¹ (srednjovj. grč. δεικνω, kasnije δείχνω) i ἀπολλύει umj. δεικνυμι i ἀπόλλυσι(ν) (Meillet 1965: 297); ἀνοίγω (umj. ἀνοίγνυμι), oblik identičan novogrčkom, posvjedočen je već kod Pindara i Herodota, a u papirusima se javlja u 1. st. pr. Kr. (Palmer 1980: 185). Polibije paralelno upotrebljava ἴστημι i ἰστάνω, a u *Novom zavjetu* prvi je oblik ovog glagola gotovo u potpunosti nadomješten potonjim, koji se javlja većinom u složenicama (Meillet 1965: 297; Blass i Debrunner 1990: 67–68). Prema imperfektu glagola δίδωμι (ἐδίδουν) nastaje tematski prezent δίδω, prisutan već dulje u jonskom, ali na papirusima posvjedočen u 3. st. n. e. (Palmer 1980: 185).³² On postoji i u novogrčkom, samostalno, kao učena inačica oblika δίνω (< δώνω, prema aor. ἔδωσα) i u složenicama (npr. παραδίδω). Sve do kraja razdoblja rimske *koine* još uvijek su, usporedno s novima, u živoj uporabi i klasični oblici atematskih glagola. Međutim, negdje u ranom srednjovjekovnom grčkom naposljetku nestaju iz govornog jezika (Horrocks 2010: 303).³³

U aoristu atematskih glagola u helenističkoj *koine* svjedočimo ukidanju nepravilnosti i analoškom ujednačavanju paradigmi, vrlo izraženim pojavama u toj i narednim etapama grčkog jezika.³⁴ Tako od 3. st. pr. Kr. uobičajeni postaju oblici poput ἐδώκαμεν,³⁵ ἀφήκατε, ἔθηκαν (umj. ἔδομεν, ἀφεῖτε, ἔθεσαν). U *koine* rimskog razdoblja analogijom prema sigmatskom aoristu nastaju oblici ἔδωσα, ἄφησα, ἔθησα, gotovo identični onima današnjima (Meillet 1965: 295–296).

10. Verba contracta

Određene promjene u prezentskoj osnovi pretrpjeli su i glagoli iz kategorije *verba contracta*, od kojih smo već spomenuli tvorbu imperfekta formantom -ουσ- (v. 6. 1.). U *koine* rimskog razdoblja dolazi do miješanja glagola na -έω i -άω, te mnogi glagoli prve kategorije prelaze u drugu. Tako primjerice novogrčki μιλάω

³¹ Oblike prezenta ovog glagola tvorene od ovakve osnove nalazimo primjerice kod Hesioda, Herodota, Ksenofonta, Demostena.

³² Horrocks (2010: 304) smatra da je tematski oblik δίδω nastao analogijom prema 1. l. pl. prez. (δίδομεν). Za posvjedočenost ovog oblika na papirusima pored navedenog mjesta u Palmer 1980 v. i natuknicu δίδωμι u rječniku LSJ.

³³ Još neki tragovi ovih glagola u novogrčkom: θέτω (pas. τίθεμαι), στέκομαι, στήνω, αφήνω (prez. tvoren prema aor. ἄφησα < ἄφηκα) i dr. Opširnije u Horrocks 2010: 304–305 i Mackridge 2010: 585–586.

³⁴ Primjer toga je i nova paradigma nepravilnog glagola οἶδα, posvjedočena i prije *koine*: οἶδα, οἶδας, οἶδε, οἶδαμεν, οἶδατε, οἶδασι/οἶδαν.

³⁵ Nastalo analogijom prema 1. l. sg. ἔδωκα; nalazimo ga već i kod klasičnih autora, primjere v. u Šoštarić 2017: 63.

zapravo potječe od klas. ὀμιλέω, a περιπατάω od περιπατέω. Interakcija ovih dviju kategorija glagola odražava se i u nastavcima, koji sadrže elemente iz obje. Tako u kasnom srednjovjekovnom grčkom najčešći nastavci za aktivni prezent ovih glagola izgledaju ovako: -ῶ, -ᾶς, -ᾷ, -οῦμε(ν), -ᾶτε, -οῦσι/-οῦν(ε) (Horrocks 2010: 313–314). Mnogi glagoli na -έω u uporabi ostaju samo u učenom jeziku te su ponovno uvedeni tek u novije doba, no neki vrlo česti ipak su opstali i u srednjovjekovnom razdoblju, npr. παρακαλῶ, εὐχαριστῶ, μπορῶ (< klas. εὐπορῶ) (Horrocks 2010: 316). U ranom srednjovjekovnom grčkom događa se potpuni nestanak glagola na -όω, koji su dobili sufiks -ώνω (δηλώω > δηλώνω) (Horrocks 2010: 305).³⁶

11. Neke druge promjene u prezentskoj osnovi

Na kraju ćemo ukratko navesti i neke druge važne promjene koje su se u srednjovjekovnom grčkom dogodile u tvorbi prezentske osnove.³⁷ Prema obrascu prez. δηλώνω, aor. δήλωσα, element -v- ročinje se snažno osjećati kao glavno obilježje prezentske osnove te se polako širi na mnoge druge glagole: φέρω > φέρνω, στέλλω > στέλνω, δέω > δένω, (ἐ)παίρω > παίρνω i dr. (Horrocks 2010: 305–306). Nadalje, sufiksi -άζω i -ίζω, već u klasičnom grčkom korišteni za tvorbu denominativa, postaju vrlo rašireni u ovom razdoblju te ih primaju glagoli koji su originalno imali drugačije završetke: npr. πετάννυμι > πετάζω (u ngrč. prevladao alternativni oblik πετάω), ἀλλάττω > ἀλλάζω, φωνέω > φωνάζω (Horrocks 2010: 307–309). Pored toga velik broj klasičnih glagola na -πτω u prezentu preuzima završetak -βω analogijom prema glagolima poput τρίβω (aor. ἔτριψα), s kojima su se već i ranije podudarali u aoristnom završetku -ψα. Tako nastaju prezenti kakve nalazimo i u novogrčkom: κόβω, κρύβω, κλέβω i dr. U slučaju nekoliko glagola ipak su prevladali stari oblici (npr. βλάπτω, καλύπτω) (Horrocks 2010: 312).

Zaključak

Na temelju svega prikazanog mogu se uočiti neke glavne tendencije u povijesnom razvoju morfosintakse grčkog glagola, prije svega u razdoblju *koine*, ali i u kasnijim etapama grčkog jezika. To su težnja za ukidanjem nepravilnosti pojednostavljivanjem i analoškim ujednačavanjem paradigmi, stvaranje perifrastičnih oblika za pojedina vremena te restrukturiranje čitavog glagolskog sustava na bazi razlikovanja dviju osnova, one za svršeni i nesvršeni aspekt. Kao što je već rečeno, glavnina fundamentalnih promjena koje danas u odnosu na klasični grčki uočavamo u novogrčkom zbilja se već prije kraja rane srednjovjekovne faze grčkog jezika. Iako je došlo do mnogo značajnih inovacija, ako uzmemo u obzir

³⁶ Više o razvoju *verba contracta* u srednjovjekovnom razdoblju v. u Horrocks 2010: 313–316.

³⁷ O promjenama u tvorbi prezentske osnove i nastavcima iscrpno piše Horrocks 2010: 305–312; 319–322.

ogroman vremenski period u kojem su nastajale, možemo ustvrditi da one, u znatnoj mjeri i zbog sveprisutnog utjecaja učene tradicije, i nisu toliko velike koliko bismo mogli očekivati.

Ovaj relativno sažet pregled nipošto, naravno, nije sveobuhvatan niti iscrpan: detaljniju razradu svakako bi zahtijevale promjene u nastavcima prezentske osnove, osobito onim pasivnim. Također, iako smo ondje gdje je to nužno zašli i u područje sintakse, mogućnost temeljitijeg i dubljeg istraživanja u ovom području pružaju promjene primjerice u upotrebi načina, infinitiva ili pojedinih vremena. Naposljetku, veliku temu otvara i pitanje utjecaja koji je na morfosintaksu glagola izvršio doticaj grčkog s drugim jezicima, prije svega latinskim, a kasnije romanskim, slavenskim i turskim.

Literatura

- Adrados, Francisco R. 1999. *Historia De La Lengua Griega*. Madrid: Gredos.
- Ανδριώτης, Νικόλαος Π. 1995 (β' ανατύπωση 2005). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας (τέσσερις μελέτες)*. Solun: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Bentein, Klaas. 2016. *Verbal Periphrasis in Ancient Greek: Have- and Be- Constructions*. Oxford: Oxford University Press.
- Bianconi, Michele i Magni, Elisabetta. 2023. The survival of the optative in New Testament Greek. *Journal of Greek Linguistics* 23: 36–78.
- Blass, Friedrich i Debrunner, Albert. 1990. *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Bearbeitet von Friedrich Rehkopf. 17. Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Browning, Robert. 1983. *Medieval and Modern Greek*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chantraine, Pierre. 1927. *Histoire du parfait grec*. Paris: Honoré Champion.
- Holton, David; Mackridge Peter; Philippaki-Warbuton. 1997. *Greek: A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London: Routledge.
- Holton, David i Manolessou, Io. 2010. Medieval and Early Modern Greek. U: *Companion to the Ancient Greek Language*. Egbert J. Bakker, ur. Oxford: Wiley-Blackwell: 539–563.
- CGMEMG: Holton, David et al. 2019. *The Cambridge Grammar of Medieval and Early Modern Greek*. Sv. 3. i 4. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horrocks, Geoffrey. 2010. *Greek: A History of the Language and its Speakers*. Malden MA, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Jannaris, A. N. 1897. *An historical Greek grammar*. London: MacMillan.
- Joseph, Brian D. 1983. *The Synchrony and Diachrony of the Balkan Infinitive: a Study in Areal, General and Historical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Joseph, Brian D. 1990. *Morphology and Universals in Syntactic Change: Evidence from Medieval and Modern Greek*. London: Routledge.

- Kavčič, Jerneja. 2016. The Decline of the Aorist Infinitive in Ancient Greek Declarative Infinitive Clauses. *Journal of Greek Linguistics* 16: 266–311.
- LSJ: Liddell, Henry G.; Scott, Robert; Jones, Henry S. 1996. *A Greek-English Lexicon, with a Revised Supplement*. Oxford: Oxford University Press.
- Mackridge, Peter. 2009. *Language and National Identity in Greece*. Oxford: Oxford University Press.
- Mackridge, Peter. 2010. Modern Greek. U: *Companion to the Ancient Greek Language*. Egbert J. Bakker, ur. Oxford: Wiley-Blackwell: 565–587.
- Manolessou, Io. 2005. From participles to gerunds. *Advances in Greek generative syntax*. Stavrou, M., Terzi, A., ur. Amsterdam: Benjamins.
- Markopoulos, Theodore. 2009. *The Future in Greek from Ancient to Medieval*. Oxford: Oxford University Press.
- Meillet, Antoine. 1965. (pretisak 2004). *Aperçue d'une histoire de la langue grecque*. Paris: Librairie Klincksieck.
- Mihevc, Erika. 1959. La disparition du parfait dans le grec de la basse époque. *Razprave SAZU, razred za filološke in literarne vede* 5: 93–154. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Mirambel, André. 1961. Participe et gérondif en grec médiéval et moderne. *Bulletin de la Société Linguistique de Paris* 56: 46–79.
- Palmer, Leonard R. 1980. *The Greek Language*. London: Faber and Faber.
- Šoštarić, Petra. 2016. Fonologija grčke koine rimskog razdoblja. *Govor* 33 (2): 167-186.
- Šoštarić, Petra. 2017. Helenistički grčki: morfologija, sintaksa, leksik. *Latina et Graeca. Nova serija* 32: 57–70.
- Tonnet, Henri. 2003. *Histoire du grec moderne: La formation d'une langue*. Pariz: Langues et Mondes - L'Asiathèque.
- Trypanis, Constantine A. 1960. Early medieval Greek ivá. *Glotta* 38: 312-313.
- Vitti, Mario. 2001. *Storia della letteratura neogreca*. Rim: Carocci.

The evolution of Greek verb morphology: an overview of the main changes in the postclassical period

Summary

The paper gives an overview of the main changes that took place in postclassical Greek verb morphology, beginning with the *Koine* period up to present day. In the introduction there is a short presentation of the most relevant bibliography on the topic as well as a reference to *diglossia*, i. e. the parallel use of a learned, archaising language that significantly influenced the course of development of spoken Greek. Also, a brief overview of relevant sources is given. The main part of the paper consists of a description of the aforesaid linguistic changes, which are presented by grammatical category and illustrated with various examples. Where applicable, a reference is made to their reflection in Modern Greek. The majority of these innovations were completed by the end of the early medieval phase of Greek, while their beginnings can in most cases be traced already in *Koine*.

Keywords: Greek language history, Greek verb morphology, Hellenistic Greek, Medieval Greek, Modern Greek